

JOSEP FINESTRES I DE MONSALVO I EL DRET DE CATALUNYA

Comunicació a la sessió de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya
de 27 de gener de 2009

per

JOSEP-D. GUÀRDIA I CANELA

Advocat. Acadèmic.

Ex-Director de la Càtedra de la Fundació Roca Sastre a Cervera

SUMARI: I. INTRODUCCIÓ. L'ESCAIENÇA. II. LA FIGURA DE FINESTRES. 1. *La Universitat de Cervera*. 2. *Finestres com a "il·lustrat"*. 3. *Un tema menor: l'obediència*. 4. *La catalanitat de Finestres*. 5. *La seva obra jurídica: els estudis de Dret català*. III. LA FIGURA DE FINESTRES A LA TRADICIÓ JURÍDICA CATALANA. 1. *El debat: Participació de la nostra Acadèmia*. 2. *La línia crítica i alguna precisió*. 3. *Les opinions favorables a Finestres*. IV. A MODE DE CONCLUSIÓ

I.- Introducció. L'escaiença

Aquesta comunicació té un origen mol concret i determinat. El constitueix l'acte que a iniciativa de la Càtedra de la Fundació de Roca Sastre i amb la participació del Departament de Justícia de la Generalitat es va celebrar al Paraninf de la Universitat de Cervera, el dia 11 d'abril de 2008 amb motiu de la presentació d'un dels darrers volums de la col·lecció Textos Jurídics Catalans, concretament el que porta per títol "*Prelectiones Cervarienses sive Commentarius Accademicus ad titulum Pandectarum de vulgari et pupilari substitutione*" de Josep Finestres i de Monsalvo¹.

En ell vaig tenir l'oportunitat de parlar del tema del títol d'aquesta comunicació acadèmica. I de referir-me a una polèmica que m'havia interessat ja des de la primera

¹ Es tracta del volum 25 de la Col·lecció, en el capítol "*Escriptors jurídics*" 1/8. Conté un *Estudi introductori*, la traducció al català del text original, unes Notes i uns Índexs que tenen per autor Maurici PÉREZ SIMÓN. És evident que el llibre fou pensat, gestat i escrit a Cervera i d'aquí l'oportunitat de la seva presentació a la capital segarenca.

lectura del magnífic Estudi introductor i en la qual intervingueren grans acadèmics d'aquesta Casa, alguns històrics –Pella i Brocà- i altres contemporanis com Lluís Figa Faura i Josep Maria Puig Salellas. També constitueix escaiença remota el meu interès per la Universitat de Cervera, i per la persona de Josep Finestres, iniciat ja fa temps i incrementat amb motiu de la meva designació com a Director de la Càtedra de la Fundació Roca Sastre².

Abans d'iniciar el tractament de la meva comunicació voldria fer, com vaig efectuar allí, una referència a la magna obra que constitueix l'esmentada col·lecció dels Textos Jurídics Catalans i aportar alguna llum i alguna experiència personal sobre els seus orígens. A l'acte de Cervera vaig relacionar la data del dia amb la del 22 d'octubre de 1971, quan es va reunir a Cervera, i en concret a la Sala d'actes de l'hotel Cancellor, la secció V del II Congrés Jurídic Català, de tanta importància per al Dret Català en el seu moment i ara tan injustament oblidat³.

Per a mantenir l'esperit del Congrés i dur a terme aquelles de les seves conclusions que fossin assolibles, el Col·legi d'Advocats de Barcelona i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona -avui de Catalunya-, representats respectivament pel Degà del Col·legi, l'inoblidable Ignasi de Gispert i pel President de l'Acadèmia, l'il·lustre cerverí Francesc d'Assis Condomines, atorgaren el dia 12 d'abril de 1972, una escriptura, precisament davant del Notari Ramon Ma. Roca Sastre, de constitució de la Fundació Congrés Jurídic Català. I en el seu article 2on. establiren com a objecte fundacional: "*La Fundación tiene por objeto la investigación del Derecho*

² A més de diferents aspectes familiars a algun dels quals més endavant em referiré, el meu interès per la Universitat de Cervera i per la persona i obra de Finestres el dec fonamentalment a la meva afecció per la cultura del s. XVIII i els seus estudiosos. També de molt de temps enllà m'he sentit atret per les figures dels Pares Ignasi Casanovas SI i Miquel Batllori SI. Ambdós foren membres, el primer numerari i el segon corresponent, de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i van saber integrar, com pocs, fe, cultura i catalanitat.

³ Jo hi vaig assistir com a Secretari de la Comissió d'Estudis i membre de la Ponència dictaminadora de l'esmentada secció V. Al dia següent viatjarem cap a Andorra la Vella on es reuní la Secció Primera i es va iniciar un debat en el qual, a més de demanar l'ús del català en l'administració de justícia i pública en general i de reclamar que la legislació catalana fos obra d'un òrgan que representés democràticament la voluntat del poble de Catalunya, finalment es va adoptar una conclusió –la 42 que deia textualment : "*Es proposa que es realitzi la tasca de traduir glosar i publicar les obres dels autors clàssics del dret català i de gestionar l'ajut públic i privat a les institucions que han dedicat llurs esforços a aquestes finalitats*". Aquesta conclusió té el seu origen en la part final de la ponència que elaborà Santiago SOBREQUES VIDAL, amb el títol "*Historia de la producció del Dret Català fins al Decret de Nova Planta*". Com és sabut per raons polítiques -detencions amb motiu d'una reunió de l'Assemblea de Catalunya-, els organitzadors del Congrés varem decidir no celebrar la sessió de clausura prevista per al 19 de Novembre de 1971 i les conclusions restaren aprovades a les sessions plenàries corresponents.

*catalán histórico y vigente y principalmente el estudio, glosa, traducción y publicación de las obras de los autores clásicos del Derecho catalán*⁴.

Podeu imaginar doncs l'alegria i la satisfacció que vaig tenir quan recuperada la Generalitat, el Departament de Justícia⁵ inicià la publicació d'aquesta col·lecció justament anomenada "*Textos Jurídics Catalans*" que tan exactament compleix aquella desiderata del II Congrés Jurídic Català. Aquesta tasca des d'aleshores s'ha anat seguint per tots els Consellers i Conselleres de Justícia i a ella també vaig aportar el meu gra de sorra quan em correspongué l'honor d'ostentar la seva titularitat.

Finalment voldria remarcar que el llibre està dedicat al nostre company acadèmic Dr. Josep Ma. Font i Rius, en la seva condició de President del Comitè Tècnic de la Col·lecció "*Textos jurídics catalans*", que va assistir a l'acte de Cervera i ens donà una nova lliçó magistral. En aquell moment vaig voler associar-me a l'homenatge que se li va retre i avui li reitero la meva felicitació i el meu agraïment.

II.- La figura de FINESTRES

La figura de Finestres⁶, el naixement del qual es produí el dia 5 d'abril de 1688 i per tant gairebé coincidint amb l'acte de Cervera n'hem commemorat el 320 aniversari, ha estat centre de nombroses polèmiques (i és sabuda la dita d'Heràclit de que "*pólemos pater pantón*") i la major part d'elles són objecte de tractament en el ja esmentat i magnífic "*Estudi Introductor*" de les *Praelectiones* de constant referència.

De tota manera hi ha una total unanimitat en considerar-lo la figura més senyera de la Universitat de Cervera, en general, o almenys en el camp dels ensenyaments jurídics i

⁴ Vaig tenir l'honor de ser designat Director de la Fundació. Nogensmenys com sigui que el capital fundacional (el superàvit del Congrés) fou només d'un milió de pessetes i no s'obtingueren els ajuts amb els quals es comptava, el procés fundacional restà interromput i els diners es lliuraren a l'Acadèmia que els destinà a altres projecte.

Per a un coneixement profund d'allò que va significar el Congrés, cal referir-se al "*Llibre del II Congrés Jurídic Català*", Barcelona 1972, a cura, com s'indica al final, de Josep-D. Guàrdia Canela, Lluís Puig Ferriol i Josep Ma. Vilaseca Marcet. Al llarg d'aquest treball al·ludiré en diverses vegades a aquest important llibre.

⁵ Tot i que l'inici de l'edició correspon al període en el qual fou Conseller el nostre company acadèmic, Agustí Ma. BASSOLS i PARÉS, puc testimoniar que ja durant el mandat del Conseller Ignasi de GISPERT es va proposar dur a terme aquesta iniciativa (cosa natural atesa la seva decisiva participació en el II CJC) que no va reeixir fonamentalment per raons pressupostàries.

⁶ La biografia fonamental de Finestres és obra del P. Lluçà Gallissà i Costa SI, que fou alumne seu a Cervera i que l'any 1802 va escriure: "*De vita et scriptis Iosephi Finestres et a Monsalvo iurisconsulti Barcinonensis in Cervariensi Academia iuris civilis primarii antecessoris emeriti, commentarium libri IV*".

un dels personatges més importants de la cultura catalana del segle XVIII. Així ho consideren la pràctica totalitat dels autors que des de la ciència històrica⁷ o la ciència jurídica s'han apropiat a l'Acadèmia cerverina i també els que s'han ocupat de la cultura catalana a l'època⁸. Finestres va viure, va ensenyar i va ser un autèntic mestre a Cervera des de pràcticament l'inici de les seves activitats, com a regent de la Càtedra de Dret Civil; amb més intensitat des del seu nomenament oficial com a professor extraordinari d'Institucions, regent de la primera Càtedra de lleis i de la de Vespres, després de la seva erecció i confirmació definitiva l'any 1717; d'una manera plena quan va guanyar la Càtedra de prima de lleis l'any 1734, i també des de la seva jubilació el 1750 fins a la seva mort a Montfalcó⁹ l'any 1777. Més de seixanta anys, doncs, de presència activa al Centre que representa, agradi més o menys, la cultura catalana del segle XVIII.

1. La Universitat de Cervera

I permeteu-me un petit *excursus* al respecte. No entraré -no és el moment- a valorar el paper de la Universitat de Cervera respecte de la cultura catalana, ni si en la vida d'aquesta des de la seva fundació formal el mateix 1714 fins el trasllat a Barcelona i la seva desaparició formal amb el Decret del general Espartero de 10 d'agost de 1842,

⁷ Esmentaré, per tots, el Pare Miquel Batllori, SI que en la seva comunicació al "Simposi Internacional en el bicentenari de la mort de Gregorio Mayans. Valencia-Oliva, 30 setembre – 2 octubre 1981" titulada "*Gregori Mayans i la cultura italiana*" es refereix a "la modèlica amistat entre ell (Mayans), el més cèlebre jurista de la Universitat valenciana, amb el príncep dels juristes catalans, el llarguíssim magisteri del qual s'identificà amb l'etapa més gloriosa de la Universitat de Cervera: Josep Finestres i de Monsalvo". És interessant remarcar que Gregorio Mayans pertanyia a una coneguda família austracista.

⁸ Cal destacar fonamentalment l'obra del P. Ignasi Casanovas, SI, ja al·ludit. Entre el 28 d'abril i el 12 de maig de 1924 donà una sèrie de conferències a la Biblioteca Balmes que després agrupà amb el nom "El Dr. Josep Finestres, centre cultural de Catalunya en el segle XVIII". Posteriorment aquestes Conferències constituïren l'Estudi Preliminar del llibre "*Josep Finestres. Estudis biogràfics*" en el qual inclogué l'Elogi funeral de Josep Finestres efectuat per Ramon Llätzer de Dou i de Bassols, la traducció catalana de la biografia en llatí del P. Gallissà i Costa SI, ja esmentada, un important conjunt de documents relatius a Finestres i uns valuosos índexs. L'any 1953 es publicà la versió castellana d'aquest Estudi preliminar i de la conferència donada a la segona festa de la Unió Interacadèmica amb el títol "*La cultura catalana del siglo XVIII. Finestres y la Universidad de Cervera*". Barcelona. Balmesiana, 1953.

⁹ A Catalunya hi ha (i encara més n'hi hagueren en el passat) diversos municipis amb el nom de Montfalcó. A prop de Cervera, dos: Montfalcó Murallat (pertanyent al municipi de Les Oluges) i Montfalcó d'Ossó (sovint conegut com Montfalcó d'Agramunt i avui pertanyent al municipi d'Ossó de Sió). És en aquest, aleshores també conegut com Montfalcó de Mossèn Meca (es tracta de Josep Meca-Caçador que en tenia el domini, amb el títol de Marquès de Ciutadilla, provinent de la seva dona, una Guimerà) on morí Finestres mentre s'hi trobava, passant uns dies a casa del Rector del poble, el seu deixeble i amic Andreu Comes. Per cert que davant d'ell, com a Rector, atorgà el seu testament, designant hereva la seva neboda i nomenant diversos marmessors, el mateix dia de la seva mort. Aquesta li sobrevingué com a conseqüència d'un fort refredat agafat la vigília de Tots Sants de 1777 quan viatjà d'Agramunt a Montfalcó, ja no es recuperà i morí l'11 de novembre "als 89 anys, 7 mesos i 6 dies" (com ens diu el seu biògraf), "encontrant-me en la edat de noranta anys poch mes o menos" com diu el mateix Finestres en el seu testament.

es poden establir els quatre períodes clarament diferenciats que fixa Joaquim PRATS i CUEVAS¹⁰ que qualifica el primer de llarg i conflictiu procés de creació (1717-1734), el segon de crisis de l'experiència cerverina (1734-1767), el tercer de normalització acadèmica i institucional (1767-1808) i el quart d'època de decadència i reaccionaria 1814-1842), o els altres que proposen diferents autors que s'han ocupat de la qüestió com Manuel RUBIÓ i BORRÀS¹¹, Federico VILA¹² i en monografies jurídiques Montserrat FIGUERAS PÀMIES¹³, José-Luís LLAQUET DE ENTRAMBASAGUAS¹⁴ i Encarnació RICART i MARTÍ¹⁵. Tampoc em referiré a la indiscutible influència que per a la vida de la Universitat va suposar la injusta expulsió de la Companyia de Jesús, els primers dies del mes d'abril de 1767. És possible que la visió del Pare Ignasi Casanovas, SI, sobredimensioni el paper dels jesuïtes a la Universitat i expliqui la datació de la seva decadència coincidint amb l'expulsió. Però també em sembla parcial i ucrònica la tesi que fa coincidir el període de major esplendor de l'Acadèmia amb una expulsió que, com a mínim, va suposar la sortida del claustre de la Universitat d'un selecte grup de professors difícilment substituïbles i de tot un seguit d'estudiosos que s'autoproclamaven membres de l'escola cerverina o finestresiana (entre ells, Antoni Codorniu, Pere Ferrusola, el balaguerí Joan Bta. Gener, Tomàs Cerdà, Mateu Aymerich, l'aragonés Blas Larraz que destacà en la llengua catalana, Bartomeu Pou que fou braç dret de Finestres en moltes coses, el filòsof Josep Pons que posteriorment a Itàlia fou tractadista de dret canònic, Rafael Nuix i Llucià Gallissà, el biògraf del nostre autor). Doncs bé, la figura de Finestres, al meu entendre, centra la qüestió. La Universitat de Cervera va fer una molt important aportació a la cultura catalana del XVIII i posterior¹⁶ i Finestres n'és una bona prova. Els primers anys de la seva vida, en els quals la presència de Finestres és més significativa, són efectivament molt importants. I l'expulsió dels jesuïtes no suposà en ella mateixa la decadència del

¹⁰ "La Universitat de Cervera: las reformas borbónicas de los estudios superiores en Catalunya" en l'obra col·lectiva "Les universitats de la Corona d'Aragó, ahir i avui. Estudis històrics". Coordinada per Joan J. Busquera i Juan Pemán. Pòrtic. 2002.

¹¹ "Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera". Barcelona. Librería Verdaguer, 1915.

¹² "Reseña histórica, científica y literaria de la Universidad de Cervera". Biblioteca de Cervera y la Segarra. 1981. Amb pròleg de Miquel Batllori.

¹³ "La escuela jurídica catalana frente a la codificación española. Durán y Bas y su pensamiento. jurídico-filosófico". Barcelona. Bosch. 1987.

¹⁴ "La Facultat de Cánones de la Universidad de Cervera (s. XVIII-XIX)", tesi doctoral llegida a la Universitat de Barcelona el 2002. He consultat el seu contingut a Internet.

¹⁵ "Tractat de Dret d'obligacions de Joan Antoni Torracassana (1741). Universitat de Cervera". Revista de Dret històric Català, 2 (2002) pg. 243-300. A l'inici d'aquest treball hi ha un apartat relatiu a Josep Finestres i la Universitat de Cervera.

¹⁶ Sembla indiscutible que a Cervera "es covà la Renaixença" com diu Josep Antoni CLUA "Anotacions sobre l'humanisme classicista jesuític a la Catalunya del segle XVIII: La Universitat de Cervera", treball pertanyent a un Projecte d'Investigació, que he consultat a Internet.

Centre, en el qual Finestres continuà, més en solitari, la seva tasca, si bé comportà elements susceptibles de diferents valoracions¹⁷.

2. Finestres com a "il·lustrat"

Entroncant una mica amb aquesta qüestió em referiré breument a una qüestió polèmica que planteja l'autor de l'*Estudi Introductori* del llibre de Finestres. Vull explicitar que aquests aspectes de polèmica i discrepància amb l'autor són mínims i no poden comparar-se amb l'amplíssim àmbit d'acord que tinc amb ell en la majoria de les seves afirmacions. En efecte Maurici Pérez Simeón es planteja si cal considerar, o no, a Finestres com un "il·lustrat". Critica la posició dels que (Santiago RIERA i TUÈBOLS) consideren Finestres com "el màxim exponent de la Il·lustració a Cervera"¹⁸ i després d'exposar el seu criteri sobre allò que entén per "il·lustrat", conclou que Josep Finestres és tot el contrari d'un il·lustrat perquè -afirma- la seva ideologia està condicionada per les tres grans devocions de la seva vida que foren, per aquest ordre, la fe cristiana, la cultura clàssica i la tradició catalana.

Estic d'acord en què aquestes tres foren les grans devocions de Finestres¹⁹, però discrepo de l'opinió de que no pugui ser considerat un il·lustrat (tot i el convencionalisme que sempre hi ha en l'ús de determinats conceptes). Penso, però, en la línia de Joan BADA i ELIAS²⁰, que el fet religiós constitueix la primera de les dues o tres peculiaritats que separen la Il·lustració peninsular del model europeu (Enric MOREU-REY²¹). Però em semblen particularment encertades les manifestacions de BATLLORI²² en el sentit que la qüestió rau en si és possible parlar d'una cultura religiosa i eclesiàstica del segle XVIII que entri en el concepte general de cultura de la Il·lustració ja que aquesta, en sentit ple, du vers el racionalisme pur, el deisme i el materialisme. Per aquest motiu Batllori elabora el concepte de Preil·lustració, no pas

¹⁷ Aquesta és també la conclusió a la qual arriba Mn. Joan BONET i BALDA en la seva conversa amb Albert Manent, amb el títol "Un segle i mig d'Església catalana: Jesuïtes, il·lustrats, bisbes, integristes..." publicada a Serra d'Or 1970, pàgs. 14-21 i reproduïda a "L'Església catalana de la il·lustració a la renaixença". Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1984.

¹⁸ Ho fa a la pàg. 19 del seu *Estudi Introductori*, on cita l'obra de Riera "La Universitat de Cervera" a *Història, política, societat i cultura dels països catalans*, v. V.

¹⁹ En la línia de l'escut i lema de la Universitat de Cervera, que persistí a la Universitat de Barcelona mentre jo hi estudiava i fins que fou substituït per l'actual, que representava la Immaculada Concepció amb l'expressió "Mirabilis facta est scientia tua ex me".

²⁰ "Les relacions entre els bisbes i l'Estat a la Catalunya de la Il·lustració". Constitueix una aportació al VIII Cicle de Conferències sobre les relacions entre l'Església i l'Estat durant l'època de la Il·lustració.

²¹ "El pensament il·lustrat a Catalunya". Barcelona. pàg. 12-16.

²² "Un problema central del s. XVIII: Il·lustració i Cristianisme". Reproduït a "A través de la història i de la cultura". Abadia de Montserrat pgs. 297-306. També es refereix al concepte de Preil·lustració al pròleg de l'obra esmentada a la Nota 12 d'aquest treball

entesa en sentit cronològic sinó ideològic; la Preil·lustració recerca la novetat aplicada a la ciència, a la filosofia, a la crítica (per què no al dret?). I vol aplicar-la a la vida i a la societat política, cosa que equival a ser tendencialment reformista. Per aquest motiu, altres autors (Ramon CORTS i BLAY²³) assenyalen que molts dels seus pensadors (de la Preil·lustració) s'inclinen vers el tomisme (o el suarisme, afegeixo jo) pur, el rigorisme moral i una certa devaluació de la llibertat humana; tot això els situa ben lluny dels principis bàsics i característics de les "Lumières" i de bona part dels autors il·lustrats europeus amb els quals compartiran altres aspectes més pragmàtics que ideològics, amb els que confluiran amb la monarquia reformista borbònica²⁴.

Com assenyalarem més endavant Finestres fou un gran humanista, un gran erudit i un gran crític. Fou també un profund cristià. Sembla que va rebre algun orde sagrat menor (tonsura) i fins i tot hi ha qui (VALLET en una ocasió²⁵) erròniament li atribueix la condició de jesuïta profés. Les primeres condicions ens portarien inexcusablement a considerar-lo un "il·lustrat". Ens ho ha d'impedir la darrera? No sé si el qualificatiu batllorià de "preil·lustrat", resulta o no ajustat. Però d'allò que estic segur és de que excel·lí en les característiques profundes de la il·lustració i, per tant, en cap cas se'l pot considerar un "no il·lustrat".

3. Un tema menor: l'obediència

D'altra banda el mateix Pérez Simeón destaca com una característica del seu caràcter l'obediència. Em sembla que no ho considera una virtut positiva quan per a mi sí que ho és quan és conseqüència d'un acte lliure i no d'una submissió irracional. I d'altra banda és una manifestació del carisma ignasià que sens dubte Finestres seguia. Aquest esperit d'obediència el va fer seguir essent lleial a la institució després de l'expulsió de la Companyia de Jesús. I, per una altra banda, de la correspondència de Finestres amb Ignasi de Dou resulta la dada, corresponent a l'any 1745, d'una sanció d'arrest domiciliari i suspensió de la Càtedra, imposada a Finestres pel fet d'haver considerat, tant el Canceller Manuel Alós com algun altre membre dels òrgans de govern de la Universitat, que una intervenció de Finestres en la cerimònia d'apadrinament del canonista José Minoves amb ocasió del seu doctorat, havia

²³ "El pensament teològic-polític de Felix Amat (1750-1824), arquebisbe de Palmira".

²⁴ Vegi's també CAMPABADAL i BETRTRAN, Mireia "El pensament i l'activitat literària del set-cents català".

²⁵ A "Metodologia de la Ciència expositiva y explicativa del Derecho. T. I. La Ciència del Derecho a lo largo de su historia". Madrid. Fundación Cultural del Notariado, 2000, pàg. 400.

satiritzat l'actuació dels seus superiors. GALLISSÀ²⁶ esmenta textualment la intervenció de Finestres en aquell acte: "... *Per això me iro i m'encenc contra aquells que literats a mitges, i, per dir-ho amb Juvenal, no redimits dels vicis per cap virtut, usen males arts i enganys per abastar el nom santíssim de doctor, no ja dissimuladament sinó a ple aire i a estols. Lluny d'aquí, amb llur geni dolent i amb totes llurs hipòcrites arteries, aquests bonys de la república literària, aquests càncers de les universitats!...*". La seva obediència, doncs, almenys no pot ser considerada cega o muda.

4. La catalanitat de Finestres

Finalment voldria referir-me a la catalanitat de Finestres. De fet no ha estat posada en dubte per ningú de manera seriosa. Més endavant em referiré als aspectes estrictament jurídics, entre els que destaca la preparació d'estudis lamentablement perduts sobre aspectes de dret català material i de la història del nostre dret propi (al qual sovint qualificava de "patrium")²⁷. Ara voldria aportar dues dades ben significatives que resulta també del seu epistolari amb Ignasi Dou. La primera fa referència a la important qüestió que es va suscitar a la Universitat amb motiu del nomenament d'un nou Canceller (càrrec que finalment correspongué a Manuel Alòs) i en relació a si aquest havia de ser, o no, català. FINESTRES diu textualment. "*Jo me n'he alegrat moltíssim i crec que tots generalment, havent fins ara tingut lo susto (sic) de que (el Canceller) seria algun castellà*". I en una altra carta a Ignasi de Dou i Solà de 6 desembre de 1723 es planteja si l'ha d'escriure en llatí o en català. S'excusa de no fer-ho en la seva llengua materna, argumentant tenir "*por que no m'escapés, sense adonar-me'n, qualque idiotisme encomanat de la llarga convivència amb els cerverins*". Finalment ho fa en llatí afegint "*apage castellanum, quo non nisi invitus loquor*" (via fora el castellà que a contracor sempre parlo)²⁸.

5. La seva obra jurídica: els estudis de Dret català

²⁶ *De vita et scriptis...* citat, traducció catalana del P. Casanovas, pàg. 333.

²⁷ Concretament a la pàgina 264 de les *Prelectiones* que glossem, esmenta les Constitucions catalanes en matèria de successió dels impúbbers, que constitueixen el títol II del Llibre VI del volum I De les Constitucions i altres drets de Catalunya (pàg. 356 i 357 de la Compilació de 1704), com a manifestació "*iure Patrio*"

²⁸ És la carta 156, pg. 8 del tom I de l'"*Epistolari*" publicat pel P. Casanovas S.I. (1933) i complementat pel P. Batllori S.I. (1969).

Finestres va ser un gran estudiós i un gran treballador en els més de seixanta anys de vinculació a la Universitat de Cervera. Crec que d'ell es pot dir que va fer seva l'afortunada expressió que Baltasar GRACIAN va importar d'Hipòcrates i de Sèneca i va incorporar com a màxima número 15 al "*Oráculo manual y arte de Prudencia*", segons la qual: "*Hay mucho que saber y es poco el vivir. Y no se vive si no se sabe*"²⁹

BROCÀ fa una exposició completa i detallada de la seva magna obra³⁰. Com a resum diré que la seva primera obra, en ordre cronològic, va ser de Dret natural: *Exercitationes academicae*. Després van venir les de dret romà, a saber:

-*Prelectiones cervarienses, sive commentarii academici ad titulum Pandectarum "De liberis et postumis", cui subjungitur diatriba "De postumis heredibus instituendis vel exheredandis", et ad titulum "De acquirenda vel omittenda hereditate"*.

-*Prelectiones cervarienses, sive commentarii academici ad titulos pandectarum "De inofficioso testamento" ac "De vulgari et pupillari substitutione"*.

-*De jure dotium*, al qual em referiré després per la seva incidència en el dret propi de Catalunya, ja que s'ocupa del usatge "*Si quis virginem*" i de la constitució que tracta de la insinuació de les donacions.

-*Exercitationes academicae XXII in I. "Hoc jure" digestorum "De iusticia et iure". Atque altera in I. "Cum igitur" digestorum "De statu hominibus". Ex libro I Epitomarum iuris Hermogeniani iurisconsulti. Accedit dissertatio de eodem Hermogeniano, et eis scriptis*.

-*In Hermogeniani jurisconsulti epitomarum libros VI, Commentarius*, obra fonamental en el proemi o salutació al lector de la qual, descriu el procés del dret romà a Catalunya des de la Pragmàtica de Jaume I amb ocasió de les Corts de Barcelona de 1251 per la qual es prohibia l'aplicació de les lleis romanes, godes i canòniques.

També va publicar *Diatriba de divortii bona gratia ad LL. et ideo... Hermogeniani libri secundi epitomarum iuris*, una *Dissertatio de colore furoris in querela inofficiosi testamenti*. Igualment se li atribueix la publicació anònima, de la *Iurisprudencia vetus ante-justineana complectens fragmenta legum regiarum et decemviralium romanorum, itemque veterum iuris consultorum, et Codicum Gregoriani atque Hermogeniani, undequaque diligentissime collecta. Adiectae sunt Petri Fabri iurisconsulti, et in Senatu Tolosano Praesidis notae ad Ulpiani titulos XXIX, nondum*

²⁹ GRACIAN va morir el 6 de desembre de 1658, és a dir quasi vint anys abans del naixement de Finestres. L'"*Oráculo...*" es va publicar l'any 1647. Per tant, és molt probable que Finestres conegués l'obra d'aquest jesuïta atès que rebé la seva educació bàsica al Col·legi barceloní de Cordelles i que, com ja he dit, sempre va romandre vinculat a la Companyia de Jesús.

³⁰ "*Historia del Derecho de Cataluña, especialmente del civil y Exposición...*". Vol. I. Barcelona.1918, pàg. 451-453. Les posterior cites d'aquest autor pertanyen a aquesta mateixa obra.

ante editae. I les *Interpretationes* del jurisconsult pisà Bartolomé Chesio i el *Commentarius* de Altamirano (*D.D. Ioannis Altamirani et Velazquez lusitani iurisconsulti et in salmanticensi academia iuris pontificii primarii antecessoris in primos XIII. libros ex XX quaestionum Q. Cervidii Scevolae commentarius. Opus posthumum nunc primum in lucem editum adiectis summaris ac gemino indice*.

BROCÀ afirma (i tornaré després sobre aquest fet) que va ser, igualment, Finestres jurisconsult pràctic i molt coneixedor del Dret especial de Catalunya. Va escriure *Iuris catalauni elementa, relata ad certos locos institutionum divi. Iustiniani*, manuscrit, malauradament perdut, i va reunir materials per tal d'escriure la *Historia iuris catalauni*. Respecte del primer llibre, el seu biògraf GALLISSÀ diu "*Fins aquell moment (quan fou elegit catedràtic de dret civil i deixà la càtedra de vespres) ell s'era consagrat, segons el seu deure, a explicar les institucions de Justinià...En aquell temps emprengué la tasca d'escriure les institucions del dret català a la faisó de les institucions del dret imperial. En aquesta empresa li era de gran ajut el perfet coneixement que tenia de la nostrada llengua arcaica en què són escrits els volums de les nostres constitucions i lleis. És una llàstima que deixés l'obra embastada només, encara que alguna de les seves parts quasi són del tot acabades. Els catedràtics de dret tindran avinent i a l'abast de la mà la gran multitud de casos en què el nostre dret usual difereix del de Justinià, cosa que els obliga a ensenyar els estatuts universitaris*"³¹.

I el mateix biògraf, classifica l'obra de Finestres efectuant un catàleg, amb els corresponents comentaris, de fins a onze obres jurídiques editades, una molt important³² de naturalesa epigràfica i per tant no jurídica, el "*Sylloge inscriptionum romanarum, que in principatus Catalauniae vel extant vel aliquando extiterunt, notis et observationibus illustratarum...*", i sis obres inèdites, jurídiques i no jurídiques³³.

III.- La figura de FINESTRES a la tradició jurídica catalana

1. El debat: Participació de la nostra Acadèmia

³¹ La referència a aquests "*Iuris catalauni elementa...*", a més de a la biografia esmentada (pàg. 431-435 de la traducció catalana), figura a la carta que Finestres va enviar a Mayans el 22 desembre 1728, que és el número 176 de l'Epistolari Casanovas-Batllori.

³² Així ho sembla a tots els que s'han aproximat al tema. Amb tot fou molt criticada pel Padre Enrique Flórez, l'autor de *La España sagrada*. Ramon Llätzer de Dou va escriure una obra en vindicació de Finestres respecte d'aquesta qüestió. Mayans també el defensà, esmentant l'obra de Dou

³³ A l'obra "*Josep Finestres. Estudis biogràfic*" del P. Casanovas, SI, ja citada, pàgs. 399-442.

Una altra polèmica que la persona i l'obra de Finestres ha suscitat la trobem al capítol 1.3.2 del llibre que és a la base d'aquesta comunicació, sota el títol "Finestres i el dret propi de Catalunya", PÉREZ SIMEÓN manifesta que *"cal fugir del tòpic, massa cops repetit, de valorar la persona i l'obra de Josep Finestres només des de la perspectiva de la seva contribució a la tasca preservadora del dret català"*. Per a ell *"Finestres és abans que qualsevol altra cosa, un humanista europeu, un amant del món antic que va voler sumar Catalunya a les nacions cultivadores de la cultura clàssica"* i afegeix que *"el seu gran mèrit...va ser el de buscar i aconseguir que el seu país sortís d'un aïllament secular i comencés a produir obres amb un nivell científic suficientment elevat com per a ser llegides arreu d'Europa"*. I conclou *"Finestres reincorpora científicament Catalunya a Europa"*.

Personalment estic totalment d'acord amb la segona part del raonament de Pérez Simeón valorant positivament la figura de Finestres, però sense polemitzar amb ell - que no entra directament en el debat, però que deixa signes inequívocs de la valoració positiva de Finestres també en aquest camp- voldria referir-me ara a la primera part i valorar, afirmant d'antuvi que molt positivament, l'obra de Finestres en la perspectiva estricta del dret català.

PÉREZ SIMEÓN³⁴ centra el "tòpic" que dona lloc a la polèmica, en la figura de Lluís Figa Faura i en el seu estudi *"Mos italicus y los juristas catalanes"*³⁵ i aporta el testimoni de PUIG SALELLAS en el sentit de que la radicalitat de la tesis de Figa s'explica com *"una provocació al Col·legi de Notaris de Madrid, ...un dels nuclis durs del jacobinisme jurídic espanyol"*.

Tinc per les figures de Figa i de Puig Salellas un extraordinari respecte personal i científic que es basa en una bona amistat de molts anys conreada en moltes activitats comunes en el camp jurídic i privilegiadament a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. Lluís Figa fou un gran valedor del meu ingrés a la Corporació, l'any 1975, quan ell ja n'era membre, des de 1970 i en gran part li dec la proposta de que el substituís en la Presidència de l'entitat. I jo vaig donar especial suport a la candidatura

³⁴ En el seu "Estudi introductori", concretament a la Nota 53, pàg. 27.

³⁵ Es tracta d'una Conferència pronunciada a l'Acadèmia Matritense del Notariado, el dia 22 de febrer de 1974. Publicada al T. XX dels *Anales* d'aquella Acadèmia. Figura també incorporada a *"Miscel·lània Lluís Figa Faura"*. Fundació Noguera. Estudis. Barcelona 2000, pàg. 111-132. En aquest llibre, la conferència i altres estudis de Figa sobre Dret Català van precedits d'un Estudi Introductori de Josep Ma. Puig Salellas on apareixen les opinions que més endavant transcriu. Les posteriors cites textuais d'ambdós autors corresponen a aquesta obra sense que m'hagi semblat necessari precisar la pàgina concreta on es troben.

de Puig quan accedí a l'Acadèmia l'any 1978, substituint a aquell altre gran jurista, professor i mestre que fou Àngel Latorre. Això no obstant, manifesto que no estic d'acord amb la tesi de Figa i considero que l'explicació de Puig Salellas només té sentit "ratione amicitiae".

2. La línia crítica i alguna precisió

En efecte, no ha estat Figa el primer en criticar la figura de Finestres en el panorama del Dret Civil Català. Ho feu en primer lloc Pella i Forgas i ho ha fet darrerament, amb la subtileza que el caracteritza i des de l'amistat amb Figa, el gran jurista que és Joan Berchmans Vallet de Goytisolo, persona també molt vinculada a Cervera ja que fou el primer Director de la Càtedra Roca i Sastre³⁶.

PELLA encetà el debat en afirmar que a la Universitat de Cervera, als escolars de dret i cànons se'ls ensenyava *"prescindiendo del derecho civil español, ni castellano ni catalán; en dos años el derecho canónico y en cuatro de romano dogmáticamente explicado sobre el texto de las leyes: quedando proscritas las obras extranjeras por sospechosas"*³⁷, afirmació que permet a FIGA arribar a la conclusió de que els resultats *"fueron catastróficos y fatalmente duraderos: treinta promociones estudiantiles salieron de la Universidad de Cervera sin saber absolutamente nada del derecho vivo de Cataluña"*.

Aquesta visió tan negativa dels estudis de dret català a la Universitat de Cervera troba un contrapunt en la vida i obra de Pere-Nolasc VIVES i CEBRIÀ. Aquest gran jurista, a l'inici del volum III de la seva magna obra *"Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña..."*³⁸ insereix una dedicatòria "A la Real y Pontificia Universidad de Cervera" (on va estudiar), destaca els millors professors (Finestres, Mujal, Dorca i Dou) considera que "esa Universidad....ha de ser la depositaria de las antiguas leyes del Principado" i acaba dient: "...retribuyendo así en parte a este Liceo lo mucho que de él he recibido".

³⁶ El passat mes d'octubre s'ha confirmat la notícia de que Vallet ha estat nomenat doctor *honoris causa* per la UNED, proposta en la qual els posteriors Directors de la Càtedra, Josep-Joan Pintó Ruiz i jo mateix, varem participar directament i activa.

³⁷ *Código Civil de Cataluña*, tomo I. 2ª edición Barcelona 1943, pàg 120. Em sembla de justícia ressaltar que l'obra de Pella parteix d'un clar *a priori* contra la Universitat de Cervera. I així ja al pròleg de la primera edició del seu llibre diu "he recordado además la influencia nefasta de la escuela que se desarrolló en la Universidad de Cervera de referirlo todo al derecho romano y a su historia"

³⁸ BROCA diu (lloc citat pàg. 458) respecte d'aquesta obra: "¡Servicio inmenso que jamás será bastante loado!".

El nostre company acadèmic Joan EGEA³⁹ subratlla que "...contràriament a allò que era el corrent dominant en les tesis de l'època, la matèria tractada (en la tesi de Vives per tal d'obtenir el grau de llicenciat) no quedava circumscrita exclusivament al dret romà o al canònic sinó que es referia també al "ius municipale", és a dir al dret català". Concretament l'encapçalament de les conclusions publicades era el següent *luris civilis et patrii theses, de natura dotium*. I això tot i que, com recorda el mateix Egea "la seva (de Vives) estada a Cervera (després de la guerra del francès i ja al segle XIX) coincideix amb el període de màxima decadència d'aquella Universitat".

D'altra banda resulta difícil contradir l'afirmació (tampoc provada) de Figa, però sí que puc sostenir que no només a Cervera, sinó que a la pràctica totalitat de les Universitats espanyoles antigues⁴⁰ i modernes, els estudiants de dret han sortit de les aules sense saber pràcticament res del dret viu de Catalunya, però dotats de les eines i instruments per a copsar-lo, descobrir-lo, interpretar-lo, motllejar-lo i fins i tot crear-lo. Tots els grans estudiosos del dret civil català, i entre ells els mateixos Pella i Figa en són prova evident. Jo voldria aquí aportar un testimoni personal. Un avi de la meua àvia -tataravi meu, doncs-, Ramon Balcells, natural i resident a Balaguer es llicencià en Dret a la Universitat de Cervera. Recordo el seu títol signat pel Canceller Ramon Llätzer de Dou al despatx del meu avi. I en el meu encara avui tinc emmarcada la seva instància i el corresponent acord d'incorporació al Col·legi d'Advocats de Barcelona, amb data 2 d'abril de 1834. No sé si va estudiar res, poc o molt dret civil català, però estic segur de que ho hauria pogut exercir amb la brillantor amb que, per tradició oral, em consta que ho va fer, sense haver arribat a dominar la matèria aprofitant les bases de coneixement que havia rebut a Cervera.

D'altra banda, voldria recordar aquí que fou sens dubte amb graduats de batxiller, llicenciat o doctor de la Universitat de Cervera que es constituí l'Acadèmia de Jurisprudència Teòrico-pràctica de Barcelona que presentà els seus Estatuts al rei Carles III, el qual els aprovà el 22 de gener de 1777 i que, de sempre s'ha considerat

³⁹ En el seu magnífic *Estudi Introductori* a la reedició de l'obra de VIVES dins la col·lecció de Textos Jurídics Catalans, pàgs. XI-LII. La cita concreta, pàg. XII

⁴⁰ Vegi's l'interessant estudi d'Antonio GARCIA GARCIA "La organización de los estudios jurídicos" (a les Universitats de l'Europa medieval) publicat a "Les Universitats de la Corona d'Aragó, ahir i avui" ja citat. Concretament a la pàg. 61 diu "En las Universidades de tradición jurídica, hasta el final del Antiguo Régimen, no se enseñó el derecho secular del respectivo reino sino que el comentario universitario de los profesores versaba sobre las colecciones contenidas en ambos Corpus Iuris" i afegeix en nota: "Véase el antes citado *Catálogo de la Biblioteca del Cabildo de Seo de Urgel* donde se encuentran muchos manuscritos de derecho catalán, sin que haya ningún síntoma de que uno de ellos provenga de universidad alguna".

l'antecedent de la nostra Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. Val a dir que als Estatuts de l'Acadèmia consta que els assistents a la reunió exposaven qüestions sobre el llibre "*Praxis criminalis et civilis*" de Lluís de Peguera i aquesta obra mereixia un judici molt crític de Finestres com resulta del seu Epistolari, en una part que Figa reproduceix. I personalment em sembla que aquest fet aporta molta llum sobre l'aspecte, tan actual ahir com avui, dels ensenyaments teòrics i pràctics. Finestres amonesta Ignasi Dou dient-li. "...me he enterado de que aún te estás revolcando en esta pocilga de la Práctica de Peguera, en que más de la mitad toca a procuradores y no a juriconsultos...". Però el coneixement de la Pràctica de Peguera segur que resultava d'utilitat per als advocats que buscaven la seva formació pràctica en el si de l'Acadèmia encara que no ho fos per a Finestres que sempre es va considerar allunyat de la pràctica. En una carta (la 255) a Gregorio Mayans li diu textualment: "*Me falta inclinación a empleos de abogados y judicatura. Yo no sé por cuál oculta causa toda mi vida he tenido aversión al foro; de suerte que ni todo el honor de la toga ha sido capaz de inclinar mi ánimo a apetecerla*".

VALLET, per la seva part, sembla adherir-se a les tesis de Pella i de Figa. És congruent amb el seu pensament⁴¹ i considera que per a Finestres el dret autòcton català s'aplicava ben poc i transcriu una afirmació continguda a la dedicatòria dels Comentaris a l'Epítom d'Hermogenià on diu: "...in his omnibus exigua sit pars eorum quae in Tribunalibus agitari solent; nemo non intelligit". D'altra banda crec que tant a Figa com a Vallet els condiciona d'alguna manera l'afany de ressaltar les aportacions de Notaris que escrivien tractats del seu art, com COMES i GALI i singularment Vicenç GIBERT en el *Viridarium Artis Notariae* en el qual, segons FIGA "se siguen las enseñanzas tradicionales y se ignoran las de la Universidad de Cervera".

3. Les opinions favorables a Finestres

Enfront d'aquestes actituds, cal destacar la posició majoritària dels autors que s'han ocupat de la vida i obra de Finestres. En primer lloc el Pare Lluçà GALLISSÀ i COSTA SI, fill de Vic que ja el 1802 va publicar a Cervera el llibre titulat "*De vita et scriptis*

⁴¹ El podem trobar exposat al llibre "*Reflexions sobre Catalunya. Relligament, interacció i dialèctica en la seva història i el seu dret*". Marcial Pons. Madrid 2007. Constitueix la traducció al català, amb dedicatòria als nostres companys FONT i PINTÓ, de l'obra anterior del mateix títol publicada en castellà i que Pérez Simeón esmenta. La figura de Finestres és estudiada a les pàgines 225-227 i allí hi ha la cita que es transcriu. Aquesta cita, d'altra banda es pot trobar a PELLA, lloc citat, pàg. 122, nota 2

Iosephi Finestres et a Monsalvo iurisconsulti Barcinonensis in Cevariensi Academia iuris civilis primarii antecessoris emeriti, commmentarium libri III".⁴²

TORRAS i BAGES a "La tradició catalana", publicada el 1892, glossa la figura de Finestres dins el capítol que dedica a l'escola cerverina com a manifestació del "Valor racional del regionalisme català", dins el llibre segon de la seva esmentada obra⁴³. I tot i que dedica especial atenció als aspectes humanistes de Finestres no deixa de dir, a propòsit del De iure dotium Libri V, *"no sols confronta els sistemes dotals en el dret romà, canònic i català, sinó que especula sobre la dita institució en els diferents pobles d'Europa i de fora d'ella, essent mostra d'un regionalisme internacional que fecunda les institucions nostrades amb el coneixements de les que es desenrotllen en diferents països..."*. Cal remarcar que BROCÀ qualifica aquest llibre de *"precioso tratado"* i afirma *"que no desdeña a los escritores patrios de los que cita con especial veneración a Fontanella y no condena a preterición el derecho especial de Cataluña, puesto que se ocupa del Usaje "Si quis virginem" y de la constitución que trata de la insinuación de las donaciones"*.

El mateix BROCÀ a la seva "Historia del Derecho de Catalunya, especialmente del Civil" (1918) conclou l'exposició de la figura de Finestres dient *"Fue igualmente jurisconsulto práctico y muy conocedor del Derecho especial de Cataluña. Escribió Iuris cathalauni elementa relata ad certos locos institutionum divi Iustiniani, manuscrito por malaventura perdido y reunió materiales para escribir la Historia iuris cathalauni"*. D'altra banda he de reconèixer que no atribueixo el mateix valor a la crítica que, segons Pérez Simeón, Brocà faria de la Universitat de Cervera, ja que si bé diu que en ella es preterí l'estudi del dret especial de Catalunya, afirma que això va passar *"como en los Estudios (de Barcelona, Lérida y Gerona -també es podría hablar de Tarragona, Solsona i Vic-) suprimidos"* remarcant l'advertiment dels Estatuts de Cervera en el sentit de que *"los Catedráticos de leyes, explicando el derecho antiguo, adviertan siempre la novedad o diferencia que hubiese en el derecho municipal"*. I finalment manifesta *"en el estrecho círculo formado por los Derechos canónico y romano, digno de loa es que el cultivo del segundo tomara carácter eminentemente científico"*.

⁴² Com ja he dit és l'obra biogràfica fonamental sobre Finestres. Va ser escrita en llatí i fou traduïda al català i publicada pel P. Casanovas, S.I. al volum VII de la Sèrie II de la col·lecció "Documents per la història cultural de Catalunya en el segle XVIII" amb el títol "Josep Finestres. Estudis biogràfics". Biblioteca Balmes. Barcelona. 1932 (a la portada) 1931 (a l'interior). pàg. 253-460.

⁴³ Cito pel text d'Edicions 62 i "la Caixa", volum 66 de les MOLC. Barcelona, 1981. El text posterior és a la pàg. 392

De gran importància és l'obra ja al·ludida del Pare Ignasi CASANOVAS, SI, Recordem que publicà també la correspondència de Josep Finestres, tasca en la qual posteriorment col·laborà també el Pare Miquel BATLLORI, SI⁴⁴. A més el Pare Casanovas, en la seva condició de membre numerari de l'Acadèmia de les Bones Lletres va pronunciar el discurs a la segona festa de la Unió Interacadèmica (precedent del Consell Interacadèmic que es va crear per Decret 286/2001, de 6 de novembre que tinc l'honor que porti la meva signatura), celebrada a la Universitat de Barcelona el 20 de desembre de 1932, amb el títol "*La cultura catalana del segle XVIII*" en el qual efectua una acurada síntesis del seu pensament sobre aquesta qüestió⁴⁵. Probablement hauríem tingut més llum si els execrables fets de l'inici de la guerra civil no haguessin produït la mort en ignorades circumstàncies del Pare Casanovas.

Ignasi CASANOVAS, seguint l'obra de Lluçà Gallissà, glossa el valor personal de Finestres com a humanista, erudit, crític, jurista i sant⁴⁶. Consigna, en primer terme l'opinió de Gregorio Mayans i de Ciscar que va dir d'ell: "*Vestratum hoc pace dicam. E Catalaunis multi fuere egregii pragmatici. Romani iuris interpretes magni nominis nullus ad hunc diem esset, nisi te haberet Catalaunia*". (Que m'ho deixin dir amb franquesa els teus compatricis. Els catalans heu tingut molt grans advocats; però gran intèrpret del dret romà encara no n'haguéreu tingut cap si no et tinguessin a tu). I dóna dues pistes que m'interessa remarcar. Aporta l'opinió de Brocà en el sentit que a la introducció dels Epítomae iuris d'Hermogenià, es maneguen de manera encertada i racional els principis que més endavant foren la base de l'escola històrica fundada per Savigny. I considera que és el veritable fundador d'una autèntica escola jurídica catalana, interrompuda violentament, com tantes altres coses, per les convulsions del segle XIX.

A l'obra del Pare Casanovas hi ha una altra afirmació important als efectes que ara ens interessa. Diu, amb frase que ha estat moltes vegades esmentada, "*Finestres ni era un advocat ni podia sufrir-los*". La primera part constata una realitat, mentre que la segona s'hauria de matisar. Al meu entendre només implica un, això sí, important distanciament cultural d'aquells "pragmatici" o juristes pràctics als quals es referia Mayans i a la seva actuació científica, i no pas professional. La seva actitud

⁴⁴ L'epistolari de Finestres fonamentalment amb Gregorio Mayans i amb la família Dou ha estat publicat per la Biblioteca Balmes en tres volums, els dos primers (1933 i 1934) a cura del mateix P. Casanovas i el tercer (1969) a cura del P. Batllori.

⁴⁵ El text de la conferència fou publicat (1932) en català per l'Acadèmia de Bones Lletres i posteriorment (1953) traduïda al castellà dins el llibre esmentat a la Nota 8.

⁴⁶ A l'"*Estudi preliminar*" citat pàgs. 31-54. Les cites posteriors corresponen a la glossa de la figura de Finestres com a jurista a les pàgines 45 i ss.

intel·lectual era ben diferent. Com expressa el mateix Ignasi Casanovas *"el seu estudi jurídic era elevat i desinteressat, com una obra artística o com la contemplació d'una ciència pura. Al comentar una llei romana, la primera cosa que volia conèixer a fons era qui va ser el seu autor, tant l'emperador que la va dictar com l'escriptor que ens l'ha transmès. Després venia l'estudiar el sentit just de la llei, per la perfecta intel·ligència de les paraules, per la llum d'altres lleis, per la història de les institucions, pel coneixement dels autor antics, en una paraula, per l'aprofitament de tota la història i la literatura antigues"*. ¿És aquesta una precisa descripció del sistema d'estudiar el dret romà que iniciaren els juristes de l'anomenat *"mos gallicus"*? Tornaré després sobre aquesta qüestió.

Darrerament i amb ocasió del II CJC s'ocuparen de Finestres, ni que fos de passada,, Santiago Sobrequés i Angel Latorre. SOBREQUÉS resumeix el seu pensament dient: *"En 1717 fou creada la Universitat de Cervera per substituir les altres universitats del país que havien estat suprimides. Amb el temps la Universitat de Cervera tindria, sota l'ègida de Finestres, un paper important en el renaixement de l'estudi del dret català, després d'una anys de vida eixorca i servil"*⁴⁷. LATORRE, per la seva banda, qualifica Finestres como *"el mayor jurista catalán de su época y uno de los mayores juristas de su tiempo. Fue Finestres amantísimo de su país y buen conocedor de los juristas clásicos y no desdeñó tratar del ius patrium"*. Esmenta a continuació el ja exposat judici del P. Casanovas i l'afirmació de Mayans. I conclou afirmant d'ell que era un *"jurista humanista y de una actitud bien distinta de los que se llamaron entonces los "pragmáticos", es decir los autores de la gran tradición de los siglos XV al XVII cuya preocupación no era el estudio "alto y desinteresado" sino el derecho positivo y su aplicación a los problemas concretos de la vida"*⁴⁸.

IV.- A mode de conclusió

En la meva opinió, l'equilibrat judici humà i el sever judici jurídic de Figa sobre Finestres a qui qualifica de "personaje intelectualmente extraordinario, personalmente angelical y jurídicamente nefasto", no s'explica només per la benèvola interpretació que Pérez Simeón fa de les paraules de Puig Salellas en el seu estudi introductori als temes de dret català en la Miscel·lània Lluís Figa i Faura en el sentit que obeïa a un

⁴⁷ *"Història de la producció del Dret català fins al Decret de Nova Planta"* al *Llibre del II CJC*, ja citat, pàgs. 128-129

⁴⁸ *"El derecho romano como parte integrante de la tradición jurídica catalana"* al *Llibre del II CJC*, ja citat, pàg. 212-213

afany de provocació de l'auditori "un dels nuclis durs del jacobinisme jurídic espanyol i, per tant, davant d'adoradors incondicionals del mos gallicus".

Penso -i d'alguna manera he vist confirmat el meu criteri en diverses converses, precisament aquí a Cervera, amb Vallet de Goytisolo- que Figa estava convençut -seguint una línia d'opinió que, com he explicat, va iniciar Pella- de que Finestres havia estat "jurídicament nefast" a partir d'un sil·logisme que es podria resumir així: Finestres és un jurista del *mos gallicus*. El *mos gallicus* ha estat nefast per al dret català. Ergo, Finestres ha estat nefast pel dret català.

Voldria dedicar ara unes breus paraules a sotmetre a crítica les dues premisses que, al meu entendre, porten a Figa a la conclusió que he expressat. I és que, al meu entendre ni pròpiament es pot considerar Finestres com a pur representant del "mos gallicus" ni aquesta manera de tractar el dret ha estat nefasta per a totes les manifestacions (producció, aplicació i estudi), de l'ordenament jurídic català, tot i reconèixer, amb Figa, que, especialment en els temps de manca o impossibilitat de producció legislativa, la nostra tradició jurídica es desenvolupà "*more italico*" i gràcies a aquesta realitat es pogué adaptar a les necessitats de la societat del seu temps i així sobrevisqué.

I en primer terme, alguna aportació des de la meva memòria personal. És cert que el seu estudi titulat "*Mos italicus y los juristas catalanes*" que va donar lloc a la Conferència pronunciada a la *Academia Matritense del Notariado*, el dia 22 febrer 1974, i publicada als seus *Anales*, va causar un notable impacte en el món jurídic català del moment. Val a dir que, fins aquell moment la referència al *mos italicus* i al *mos gallicus* pràcticament no havia estat rebuda a la literatura jurídica catalana. Només Angel LATORRE s'havia referit a aquestes dues maneres d'afrontar l'estudi del dret romà, en la seva ponència ja esmentada al II Congrés Jurídic Català. En ella, Latorre afirma: "*Surge así la conocida distinción entre los dos modos de contemplar el Derecho romano, es decir, entre el mos Gallicus i el mos Italicus, el de los humanistas y el de los juristas del Derecho común.... sin olvidar que no son sistemas ni métodos idénticos y que es el ius commune more italico el que realmente se integró en el Derecho catalán*⁴⁹".

Resulta curiós comprovar que en la mateixa ocasió del II Congrés Jurídic Català, Lluís FIGA havia presentat la seva Ponència "Introducció crítica i plantejament històric a

⁴⁹ Lloc citat al *Llibre del II CJC*, pàg.206-207

l'estatut personal i patrimonial dels cònjuges⁵⁰ i en ella parla de la primera recepció del dret comú que valora molt positivament i que concreta en tres fites principals -1255, 1409 i 1599- i de la tècnica de la recepció amb la utilització fonamental de tres procediments el *pactum de non petendo*, la *renunciatio* i el *iuramentum confirmatorium*. A continuació es refereix a la segona recepció del dret comú que centra en la figura de Duran i Bas i que valora de manera força negativa. Cal remarcar que en aquesta ponència, però, Figa no esmenta en absolut ni la dicotomia *mos gallicus / mos italicus*, ni la figura de Finestres. I en una conversa personal, de les moltes que vaig tenir amb Figa al redós de les reunions de l'Acadèmia, em va reconèixer (i així ho diu a l'inici de la Conferència) que també ell havia conegut aquestes expressions d'haver-les llegit a la Ponència de Latorre i que aquesta l'havia estimulat a redactar i dictar la conferència "*Mos italicus y los juristas catalanes*" on formula el sever judici sobre Finestres.

La Conferència de Figa va causar un gran impacte en el seu moment. Situa l'inici de la confrontació entre humanistes i juristes, que després enfrontarà als partidaris d'una i altra forma d'interpretar el dret (i que trobaríem també en el camp de la teologia), en la cèlebre diatriba de Lorenzo Valla contra un jurista concret i els juristes en general, efectua una llambregada sobre la història del dret català, esmenta com a juristes del *mos gallicus* a Antoni Ros, Rafael de Vilosa, Antoni Oliba, Pau Duran, Francesc Molí, Domènec d'Aguirre i Francesc Solanes i finalment centra la seva crítica en Finestres precisament per la seva importància en la vida del dret de Catalunya. Ja hem apuntat abans algunes de les crítiques més punyents i sovint ben injustes.

A títol de resum podríem dir que Figa retreu a Finestres tres coses: la seva aversió a la pràctica; la composició del catàleg de la seva biblioteca i la manca d'ensenyament del dret viscut a Catalunya. A les tres afirmacions hi ha -com de costum i com no podia ser menys tractant-se d'un estudiós com Figa- una part de veritat. Però hi ha també una distorsió de la realitat. Finestres ni vol ni aspira a ser un jurista amb vocació d'influència directa en la realitat social, ni en l'àmbit de la producció ni en el de l'aplicació del dret. Es considera purament i simple un romanista -un intèrpret del dret romà, en l'expressió que utilitza a la seva correspondència amb Mayans i amb Ignasi de Dou-. Per aquest motiu té la biblioteca que té i ensenya fonamentalment allò que ensenya -el dret romà-, si bé com ja hem dit abans són molts els indicis que ens permeten afirmar que va ensenyar i conrear el nostre dret propi.

⁵⁰ Vegi's el seu contingut a *LLibre del II CJC*, pàg. 327-370

Personalment participo de l'opinió d'alguns autors (Francisco CARPINTERO BENITEZ⁵¹) en el sentit que les expressions "*mos gallicus*" i "*mos italicus*" sovint pateixen insuficiències i malentesos quan es projecten fora de l'àmbit històric en el qual varen néixer. I penso també que entre els estudiosos actuals de la història del pensament jurídic s'estén l'opinió de que, per una part va existir una degeneració del "*mos italicus*" i per l'altra els seguidors del "*mos gallicus*" només volgueren conèixer millor que els juristes anteriors el dret romà. Sense pretensions d'aplicar-lo a la vida pràctica. La tensió entre text i tradició, entre els partidaris i els detractors del "*tantum verbum habemus*", entre els que posen l'accent en l'exegesi i la interpretació, en definitiva entre la ciència pura i la ciència històrica, és a la base també d'aquesta qüestió. En aquest sentit molts d'aquests juristes "*utroque more*" foren els predecessors d'aquells romanistes que inspiraren l'"*usus modernus pandectarum*" que tan fructífer ha estat en la història del dret.

El professor Ricardo PANERO, en aquesta línia, exposa⁵² amb la seva habitual claredat, que el *usus modernus pandectarum* va motivar el desenvolupament conjunt del dret romà amb el dret nacional. I afegeix: "De este modo el *mos italicus* se continua con el *usus modernus pandectarum* y el derecho romano vuelve a servir de base para la formación de un derecho nacional, fusionándose sus principios con otros de este tipo en un continuo proceso de adaptación a las circunstancias históricas". En darrer terme també remarca la connexió d'aquestes *mores hodiernae, nova practica, usus modernus* amb els postulats de l'Escola històrica del Dret.

Al final de la seva conferència FIGA diu: "*El movimiento pendular de la historia podrá pone un mayor énfasis en una que en la otra de las modalidades que adopta el estudio y la aplicación del derecho; pero cualquier persona o cualquier país que se limite a una sola de ellas y desprecie, ataque o silencie a la otra, estará aquejado de una grave mutilación*". Podríem preguntar-nos per què no aplica aquestes lúcides paraules a la figura i l'obra de Finestres. Però allò que resulta més important és que les diu i que les sent. Crec que tots els juristes de Catalunya, i almenys jo personalment, estem totalment d'acord amb elles.

⁵¹ *Historia del Derecho Natural. Un ensayo*. En aquesta obra que he consultat a Internet, dedica la primera part del capítol II "Tiempos de cambio" a tractar de "*Mos italicus, mos gallicus y el surgimiento del iusnaturalismo moderno*".

⁵² *El Derecho romano y su recepción en Europa*, a l'obra col·lectiva *El Derecho Romano en la Universidad del siglo XXI*. Tirant lo Blanch. Valencia 2005, pàg. 115-246 i per a la cites concreta, pàgs. 189 i 202 (nota 283)

Acabo. Lluís FIGA, amb la seva vehemència habitual i amb la parcialitat que finalment critica, escriu. "*Nada puede, pues, extrañar que su De iure dotium y sus Praelectiones cervarienses fueran ignoradas y que, actualmente, en las bibliotecas estén cubiertas por todo el polvo caído sobre ellas desde que fueron escritas*". La publicació del llibre presentat en el si de la Universitat en la qual fou concebut i editat, i el projecte d'una futura edició, en la mateixa col·lecció de Textos jurídics catalans, d'una altra de les seves obres, les *Exercitationes academicae*⁵³ proclama la inexactitud del pronòstic d'aquest gran jurista i bon amic que en tot cas fou Figa, cosa de la qual personalment em sento ben orgullós i satisfet.

I acredita també la gran i positiva importància de Finestres en el dret català i en la tradició jurídica catalana. Que és allò que avui em corresponia ressaltar.

Moltes gràcies per la seva atenció.

⁵³ A càrrec de Carlos SANCHEZ-MORENO ELLART. Sembla que darrerament aquest projecte es troba aturat. Des d'aquí voldria exhortar a tots aquells que hi poden fer alguna cosa, per tal que la facin